

Ý NGHĨA TÊN GỌI HÀ NỘI

Sau khi diệt triều Tây Sơn, vua Gia Long đã đổi phủ Phụng Thiên (vốn là đất đai của kinh thành Thăng Long cũ) thành phủ Hoài Đức và vẫn coi là một đơn vị trực thuộc ngang với *trấn* tức trực thuộc trung ương mà đại diện là Tổng trấn Bắc Thành. Đến năm Minh Mạng thứ 12 (1831) vị vua này tiến hành một đợt cải cách hành chính lớn, xoá bỏ Bắc Thành (gồm 11 trấn và 1 phủ trực thuộc) ở miền Bắc, chia cả nước ra làm 29 *tỉnh* trong đó có 15 tỉnh trực thuộc trung ương. Tỉnh Hà Nội gồm thành Thăng Long, phủ Hoài Đức của trấn Tây Sơn, và ba phủ Ứng Hoà, Thường Tín, Lý Nhân của trấn Sơn Nam.

- phủ Hoài Đức gồm 3 huyện : Thọ Xương, Vĩnh Thuận, Từ Liêm
 - phủ Thường Tín gồm 3 huyện : Thượng Phúc, Thanh Trì, Phú Xuyên
 - phủ Ứng Hoà gồm 4 huyện : Sơn Minh (nay là Ứng Hòa), Hoài An (nay là phía nam Ứng Hòa và một phần Mỹ Đức), Chương Đức (Nay là Chương Mỹ - Thanh Oai)
 - phủ Lý Nhân gồm 5 huyện : Nam Xang (nay là Lý Nhân), Kim Bảng, Duy Tiên, Thanh Liêm, Bình Lục
- Danh từ Hà Nội bắt đầu có từ bấy giờ (1831).

Hà Nội có nghĩa là phía trong các con sông, vì tỉnh mới Hà Nội được bao bọc bởi 2 con sông : sông Hồng và sông Đáy. Như vậy tỉnh Hà Nội lúc đó gồm thành phố Hà Nội, nửa chính đông tỉnh Hà Tây (chính là tỉnh Hà Tây thời Pháp thuộc) và toàn bộ tỉnh Hà Nam. Như vậy rõ ràng tỉnh Hà Nội có đại bộ phận nằm kẹp giữa sông Hồng và sông Đáy.

Có người cho rằng chữ Hà Nội là lấy từ câu trong sách Mạnh Tử (Thiên Lương Huệ Vương) : "Hà Nội hung tặc di kỳ dân ư Hà Đông, chuyển kỳ tức ư Hà Nội" (nghĩa là : Hà Nội bị tai hoạ thì đưa dân về Hà Đông, đưa thóc từ Hà Đông về Hà Nội). Nguyên ở Trung Quốc thời Mạnh Tử (thế kỷ III tr.CN) phía bắc sông Hoàng gọi là đất Hà Nội, phía Nam là Hà Ngoại. Vùng đất Hà Nội ấy nay ứng với tỉnh Hà Bắc. Lại do sông Hoàng khi tới địa đầu tỉnh Sơn Tây ngày nay thì chạy theo hướng Bắc - Nam, trở thành ranh giới giữa hai tỉnh Thiểm Tây và Sơn Tây. Sơn Tây ở phía đông sông Hoàng nên thời cổ có tên là đất Hà Đông, còn Thiểm Tây là Hà Tây. Thực sự cũng có việc dùng câu sách Mạnh Tử nói trên, nhưng đó là trường hợp năm 1904 khi muốn đổi tên tỉnh Cầu Đơ cho khỏi nhầm na, người ta mới dùng tên Hà Đông (dựa vào tên Hà Nội đã có từ trước)

(Theo "Hỏi Đáp - 1000 năm Thăng Long - Hà Nội" - Tô Hoài, Nguyễn Vinh Phúc)